

CUỘC TỌA ĐÀM VỀ THƠ LÊ ĐẠT TẠI TRUNG TÂM VĂN HÓA PHÁP 31/1/2011 DIỄN RA KHI CHƯA ĐẦY MỘT THÁNG NỬA LÀ TRÒN BA NĂM NGÀY MẤT CỦA ÔNG. BA NĂM ĐOẠN MỘT CÁI TANG, NHUNG VỚI LÊ ĐẠT, NHỮNG NGƯỜI YẾU MẾN CÒN MÃI LANG THANG TRÊN CON ĐƯỜNG CHỮ MÀ ÔNG KHAI PHÁ.

LÊ ĐẠT:

BÓNG CHỮ NGẢ DÀI TRÊN ĐƯỜNG CHỮ

Lê Đạt là một trong những nhà thơ cách tân. Cuộc cách tân ấy vừa là nỗ lực cá nhân, vừa là tiếp nối truyền thống, với các dấu mốc Thơ Mới, Xuân Thu nhả tập, thơ tự do của Nguyễn Đình Thi...

Trở lại thi đàn năm 1994 khi đã ở tuổi 65 với tập thơ *Bóng chữ*, sau đó đưa ra khái niệm “phu chữ” để chỉ lao động của nhà thơ; Lê Đạt đã làm dấy lên những tranh luận với nhiều ý kiến trái ngược, nhưng đây tích cực cho đời sống văn học. Ông đã đánh cược cả cuộc đời thơ vào mấy cái tên “phu chữ”, “bóng chữ”, và “đường chữ” này.

Trước đây ngôn ngữ vẫn được coi là công cụ, bây giờ các ông coi ngôn ngữ là mục đích. Trước đây nhà thơ có ý tưởng trước,

sau đó dùng ngôn ngữ diễn đạt ý tưởng, người làm thơ hay là người diễn đạt được xuất sắc ý tưởng ấy. Với Lê Đạt và Trần Dần thì ngược lại, ngôn ngữ là trước hết, sau đó tư tưởng mới sinh ra. Họ gọi cuộc cách tân này là “chữ nghĩa”, tức là chữ trước, nghĩa sau. Quan niệm của Trần Dần, Lê Đạt rõ ràng đã thay đổi hệ hình tư duy thơ.

Theo ông Đỗ Lai Thúy, tuy cùng đặt chữ trước nghĩa, nhưng Trần Dần và Lê Đạt chọn những cách thể hiện khác nhau. Trần Dần đi hết mình về phía hiện đại, khai thác tối đa tiềm năng của chữ về cả phương diện âm lẫn thị giác. Còn Lê Đạt phát huy chữ theo cách làm sao cho mỗi con chữ cùng lúc phát ra được nhiều nghĩa nhất. Để làm được như vậy Lê Đạt thực hiện

LÊ ĐẠT TÊN THẬT LÀ ĐÀO CÔNG ĐẠT, SINH NĂM 1929, TẠI TRẦN YÊN, YÊN BÁI, MẤT THÁNG 4 NĂM 2008 TẠI HÀ NỘI. NĂM 2007 ÔNG ĐƯỢC TRAO TẶNG GIẢI THƯỞNG NHÀ NƯỚC VỀ VĂN HỌC NGHỆ THUẬT (CÙNG VỚI PHÙNG QUÁN, TRẦN DẪN, HOÀNG CẨM).

TÁC PHẨM LÊ ĐẠT:

Bài thơ trên ghế đá (chung với Vinh Mai, 1958)

36 bài thơ tình (chung với Dương Tường, 1990)

Thơ Lê Đạt - Sao Mai (chung với Sao Mai, 1991)

Bóng chữ (1994)

Hèn đại nhân (1994)

Ngó lơ (1997)

Truyện cổ viết lại, Nxb Trẻ, 2006

Mi là người bình thường, Nxb Phụ Nữ, 2008

Đối thoại với đời và thơ, Nxb Trẻ, 2008

U 75 từ tình, Nxb Phụ Nữ, 2008

Đường chữ, Nxb Hội Nhà Văn, 2009

các thủ pháp như nhỏ một chữ trong một cụm quen thuộc ra và nhét một chữ khác vào, phá vỡ tính liên tục của câu thơ; tạo ra một độ vênh giữa các chữ, buộc người ta bị vấp, phải dừng lại để xem; hoặc giản lược tối đa những chữ không cần thiết, làm cho câu thơ bao gồm toàn những từ đồng đẳng đứng cạnh nhau, tạo nên sự đa nghĩa. Thơ Lê Đạt đòi hỏi sự đồng sáng tạo lớn của người đọc. Lê Đạt không thích những chữ có sẵn, những chữ lười, những nghĩa “tiêu dùng” của chữ, chính vì thế mà khi in tác phẩm ông hay gặp rắc rối với thợ sắp chữ, họ cứ sửa chữ của ông vì cho rằng ông sai chính tả.

Nhà thơ, dịch giả Dương Tường, người bạn đồng trang lứa với Lê Đạt nhận xét thơ Lê Đạt hay tạo ra những âm bồi, một kỹ thuật trong âm nhạc mà khi đánh những âm này lại nghe văng vẳng âm khác. Ví dụ như bài thơ Quan họ, một trong những bài hay nhất của Lê Đạt, đẩy những âm bồi, tạo nên cái đẹp rất hiện đại mà lại rất quen.

Nghệ sĩ sân khấu Ngọc Thu, một người em con bác của Lê Đạt, nhà nghiên cứu Đào Phương Liên - con gái Lê Đạt đã chia sẻ những câu chuyện đời thường về Lê Đạt, cho thấy ông rất quyết liệt với chữ nghĩa, nhưng khoan hòa, chu đáo trong công việc gia đình và với bạn bè. Ông lúc nào cũng tươi vui, sáng khoái, không bao giờ than trách số phận.

Trong một cuộc phỏng vấn với nhà thơ Lê Đạt vài tháng trước khi ông mất, người viết đã hỏi Lê Đạt rằng ông làm khổ chữ hay chữ làm khổ ông. Xin một lần nữa lấy câu trả lời của ông làm kết cho bài này. “Có lẽ...cả hai. Mình cũng làm khổ nó thật, mình cứ thắc mắc về nó, lật đi lật lại nó. Nhưng trước khi làm khổ nó thì mình phải làm khổ mình. Chắc là chữ nó cũng tha thứ cho mình, vì mình cũng có sung sướng gì đâu!”

NGUYỄN HOÀNG DIỆU THỦY

QUAN HỌ

Tóc bạc tằm xanh qua cầu với gió
 Đùi bãi ngô non ngo ngoè sông đầy
 Cây gạo già loi tinh lên hiệu đỏ
 La lả cành
 cỏi thắm
 để hoa bay
 Em về nói làm sao với mẹ...

MỚI TUỔI

Ai xui em đẹp em xinh
 Ba lần con thiếu gáy
 Mùa xuân phăn phăn lòng đường
 Em vừa mới tuổi
 Tà áo bay sao phố bối hổi trời
 Bàng khung thời gian

 Chữ khệp lối đôi chim non câu ngủ
 Trang tằm xuân
 cau chua mở nụ ngà
 Bển cửa ngực đèn lòng ga trắng nổi
 Ngó trắng bồi bồi mây nổi
 U ú thiên hà
 tàu nhà khói
 ngà ba